KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM SÖZLÜK ŞERHLERİ

Zehra GÜMÜŞ*

ÖZET

Klâsik Türk Edebiyatı sahasında son zamanlarda üzerinde yapılan çalışmaların arttığı alanlardan birisi manzum sözlüklerdir. Malum olduğu üzere bu sözlüklerin önemli bir kısmı sıbyân mektebine yeni başlayan çocuklar için aruz eğitimine katkıda bulunmanın yanında Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarını ezberde tutabilmelerini sağlamaktadır. Bu eserler yazıldıkları şekillerde kalmamışlar bunlara daha sonraki dönemlerde hem kullanımdan düşmüş kelimeleri yeniden canlandırmak hem de aruz ve gramere dair kuralları öğretmek maksadıyla şerhler yapılmıştır. Bu çalışma çerçevesinde öncelikle manzum sözlüklerin mahiyeti hakkındaki genel bilginin ardından Klâsik Türk Edebiyatında manzum sözlüklere yapılan şerhlerin tespit edilebilen kadarıyla isimleri verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: sözlük, manzum sözlük, şerh, manzum sözlük şerhleri

VERSE DICTIONARY ŞERHS (COMMENTARIES) IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE

ABSTRACT

Nowadays studies on verse dictionaries are increasing up. These dictionaries are generally written for teaching new Arabic and Persian words and prosody to sıbyân school students. After these dictionaries were written some şerhs (commentaries) were written for them to explain their words and to teach prosody and grammar to students. This paper aims to give common information about verse dictionaries then tries to introduce verse dictionary şerhs'(commentaries') names.

Key Words: dictionary, verse dictionary, şerh (commentary), verse dictionary şerhs (commentaries)

Tasnif edilmesinin gerekliliği ve metinlerinin en kısa zamanda ilmî usullerle neşredilmesi hususunda bilim adamlarının ittifak ettikleri şerh metinleri arasında manzum sözlük şerhleri yeni yeni anılmaya başlayan eserlerdendir. Kendilerine şerhler yazılan manzum sözlükler[1] müelliflerinin

---

* Erciyes Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü Türkçe Okutmanı, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, gumuszehra@gmail.com

[1] Manzum sözlüklerle ile ilgili bkz. Ali Alparslan, "*Manzum Lûgatler ve Tuhfe-i Vehbî'nin Alfabetik Tertibi*", Mezuniyet Tezi, İstanbul 1946-1947; Turgut Karabey-Numan Külekçi, *Sünbülzâde Vehbî, Tuhfe (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Erzurum 1990; Adnan Karaismailoğlu, "Manzum Sözlüklerimizden Tuhfe-i Remzî", *Millî Kültür*, 74, Temmuz 1990, 60-61; Cemal Muhtar, *İki Kur'an Sözlüğü Luğat-ı Ferişteoğlu ve Luğat-ı Kânûn-ı İlâhî*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1993; Ahmet Hilmi İmamoğlu, "*Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şahidi'nin Sözlüğü (İnceleme-Metin)*" *(Basılmamış doktora tezi)*, Erzurum 1993; Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler (Basılmamış doktora tezi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996; Seyfettin İlhan, *Şemsi Cevâhirü'l-Kelimât (Mukayeseli İnceleme)*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1997; Atabey Kılıç, "Manzum Sözlüklerimizden Manzûme-i Keskin", *12-13 Nisan 2001 Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler 1. Cilt, Kayseri 2001, s. 441-447*; Atabey Kılıç, *Mustafâ bin Osmân Keskin, Manzûme-i Keskin*, Laçin Yayınevi, Kayseri 2001; Mehmet Kırbıyık, "Miftâh-ı Lisân Adlı Manzum Fransızca-Türkçe Sözlük Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:11-2002*, s.184-200; Yılmaz İnce, "Manzum Sözlükler ve Şemsî'nin Cevâhirü'l- Kelimât'ı Üzerine Bir Dil İncelemesi" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2002, C:12, Sayı: 2, s. 175-182; Necmettin Yurtseven, "*Türk Edebiyatında Arapça-Türkçe Manzum Lugatler ve Sünbülzâde Vehbî'nin Nuhbe'si," (Basılmamış doktora tezi)*, Ankara 2003; Ahmet Kartal, *Tuhfe-i Remzî*, Ankara 2003; Mehmet Dursun Erdem, "Osmanlı Dönemi Manzum Çocuk Sözlükleri ve Bir Lugât-ı Sıbyân Yazması", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, Yıl 9, Sayı 104-105, Ağustos-Eylül 2005, s. 178-

beyânına göre "*her 'ilmiñ kilidi*"dir ve *"belīdi ẕekī eyler*"[2]. Bu sözlükler şerh metinlerinden beklediğimiz mânâda bilimsel olarak doyurucu kaynaklar olarak kabul edilmeseler de, içerdikleri kelimeler ve eğitim hususunda sağladıkları katkılar bakımından dikkat çekici eserlerdir. Sıbyân mektebi seviyesindeki çocuklara kelime ezberletmenin yanında aruz öğretmeyi de amaçlayan manzum sözlükler yazılış amaçları bakımından farklılıklar arz etmektedir. Yakın zamana kadar temel müracaat kaynaklarında isimlerine rastlayamadığımız manzum sözlük metinlerinin -özellikle internet ortamında- neşirleri yoluyla üzerlerinde yapılacak olan çalışma alanları belirlenip şekillenmeye başlamıştır. İçerdikleri kelimeler bakımından Türk leksikolojisinin de önemli malzemelerinden olan ve sayıları elliyi geçen bu sözlükleri Klâsik Türk Edebiyatı açısından "Türkçe-Arapça", "Türkçe-Farsça", ve "Türkçe-Arapça-Farsça" olmak üzere üç başlık altında toplamak mümkündür.[3] "Ezber yoluyla önemli miktarda kelime ve bir kısım gramer kurallarının öğrenilmesini temin eden manzum sözlükler, aynı zamanda bu seviyedeki çocuklar için kültür, edebiyat ve aruz bilgileri de ihtiva etmeleri bakımından önem taşımaktadırlar. Bu yolla şiire ve şâirliğe meyilli olan küçük çocukların bu kabiliyetlerinin de ortaya çıkması ve geliştirilmesi amaçlanmıştır."[4] Bunun yanında "manzum sözlüklerde nazmedilen kelimelerin fesahat ve belâgate uygun olmasına da dikkat edilmiş, bununla güzel konuşma ve maksadı güzel ifade etme

189; Abdülkerim Gülhan, "Manzum Sözlük Nazmü'l-Leâl'in Dil ve Üslûp Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Celal Bayar Üniversitesi "II. Uluslararası Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi"*, 11-12-13 Kasım 2005 MANİSA; Atabey Kılıç, "Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği Ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübḥa-i Şıbyân", *Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu 6-7 Mayıs 2005 URFA*; *(Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'a Armağan Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu, (Yayına Hazırlayanlar Eyüp Azlal, Necmi Karadağ, M.Emin Karahan)*, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay, Şanlıurfa 2006, s. 186-189; Atabey Kılıç, "Türkçe-Arapça Manzum Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyân -1- (İnceleme)", *Turkish Studies, 1. Cilt 2. Sayı Ekim-Kasım-Aralık 2006*, s. 81-100. http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/ sayi2/makale/kilic.pdf; Ahmet Hilmi İmamoğlu, *Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede Tuhfe-i Şâhidî Farsça-Türkçe Manzum Sözlük*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2006; Atabey Kılıç, Türkçe-Arapça Manzum Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyân-2-(Metin)", *Turkish Studies, 1. Cilt 3. Sayı Kış 2007*, s. 29-71. http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi3/atabeykilic.pdf; Atabey Kılıç, "Denizlili Mustafa b. Osman Keskin ve Eseri Manzûme-i Keskin", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, 6-8 Eylül 2006 DENİZLİ*; Atabey Kılıç, "Mevlânâ Müzesi Kitaplığı 4026'da Kayıtlı Manzum Sözlük Mecmûası Hakkında", *Mevlânâ, Mesnevi, Mevlevihaneler Sempozyumu,* 30 Eylül-01 Ekim 2006, MANİSA; Bekir Çınar, *Miftâh-ı Lisân Manzum Türkçe-Fransızca Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007., Atabey Kılıç, "Türkçe-Farsça Manzum Sözlüklerden Tuḥfe-i Vehbî(Metin)", *Turkish Studies, 1. Cilt 4. Sayı Bahar 2007*, s. 410-475. http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi4/kilicatabey.pdf, Atabey Kılıç, "Denizlili Mustafa b. Osman Keskin ve Eseri Manzûme-i Keskin", *Turkish Studies, 1. Cilt 5. Sayı Yaz 2007*, s. 340-348. http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi5/sayi5pdf/kilicatabey2.pdf, Atabey Kılıç, "Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 977'de Kayıtlı Manzum Sözlük Mecmuası Hakkında", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, 25-27 Nisan 2007 ERZURUM*, Mustafa Alkan, "*Mecmū'a-Milli Kütüphane 2727 [Sübha-i Sıbyân, Tuhfe-i Şâhidî, Tuhfe-i Vehbî, Aruz Risalesi vs.] (İnceleme- Metin- Sözlük-Tıpkıbasım)*", (Danışman Doç. Dr. Atabey Kılıç), Erciyes Ünversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Tamamlanmamış yüksek lisans tezi), Kayseri., Atabey Kılıç, *Manzum Sözlük Mecmuası (Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 4026) Tuḥfe-i Vehbī-Tuḥfe-i Şāhidī-Sübḥa-i Şıbyān*, Laçin Yay., Kayseri 2007, Erdem, Mehmet Dursun. "Manzum Sözlükler ve Tuhfe-i Âsım", *International Journal of Central Asian Studies*, Volume 10-1, Editor in Chief: Choi Han-Woo, The İnternational Association of Central Asian Studies Intitute of Asian Culture and Development, p. 197-216, Korea, (2005).

[2] Kılıç, *Mustafâ bin Osmân Keskin, Manzûme-i Keskin*, Laçin Yayınevi, Kayseri 2001, s.40.

[3] Kılıç, "Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği Ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübḥa-i Şıbyân", *Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (6-7 Mayıs 2005 Urfa); Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'a Armağan Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu, (Yayına Hazırlayanlar Eyüp Azlal, Necmi Karadağ, M.Emin Karahan) Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Şanlıurfa 2006.*, s. 186-189, s. 188.

[4] Kılıç, *Manzûme-i Keskin*, s. 16.

melekesinin kazandırılması, konuşma ve kitabette akıcılığın sağlanması arzu edilmiştir."[5] Eserlerin sebeb-i telif bölümlerinde bu hususlara dikkat çeken müellifler, "eserlerinin aruzu iyi bilen muallimler tarafından vezin üzere okutulup ezberletilmesi hususuna önemle işaret etmişler ve manzum sözlük okutanların da bu sanatı, bilhassa aruzu iyi bilmeleri gerektiğini belirtmişlerdir."[6]

"İslam kültüründe çoğu çalışma gibi sözlük çalışmalarının da Kur'ân-ı Kerim ve hadisleri doğru anlama gayretleriyle ortaya çıktığını biliyoruz. Manzum sözlüklerin de mühim bir kısmında daha çok Kur'ân-ı Kerim'de yer alan kelimelere ağırlık verildiğini söyleyebiliriz."[7] Bunun yanında Mesnevî'de geçen "garîb" kelimeleri derlemek üzere yazılmış olanların yanında[8] Tanzimat döneminde Fransızca öğretimi için de manzum sözlükler yazıldığını, konuyla ilgili çalışmalardan öğrenmekteyiz.[9] Bu amaçlar doğrultusunda manzum sözlükler, Anadolu'da "Tuhfe-i Hüsâmî adlı Türkçe-Farsça sözlükle 14. yy'da başlayıp 1924'e yani Tuhfe-i Remzî'nin yazıldığı tarih sonrasına kadar klâsik tarz dil öğretiminde ders kitabı olarak okutulmuşlardır ve Cumhuriyetin ilanından sonra bile dil öğretimi konusunda etkilerini sürdürmüşlerdir."[10] Bu etkinin boyutu Tuhfe-i Şâhidî[11], Sübha-i Sıbyân[12], Nazmü'l-Le'âlî[13] ve Tuhfe-i Vehbî[14] gibi sözlüklerin kütüphanelerde bulunan yüzlerce nüshasından ve daha sonra birkaç kez matbû olarak basılmış olmalarından da anlaşılabilir.

Tertip hususiyeti bakımından manzum sözlükler gelenekselleşmiş bir anlayış neticesi olarak çoğunlukla mesnevî nazım şekliyle yazılmış bir giriş, yani mukaddime ile başlar. Asıl kısım olan sözlük bölümü ve nihayet yine mesnevî tarzında yazılmış olan bir son, yani hatime ile biterler. Bazılarında hatimeden sonra genellikle ebced hesabı ile ilgili ayrı bir bölüm de yer alır.

Bu sözlüklerin mesnevî nazım şekliyle yazılan giriş kısımlarında tıpkı klâsik bir eser tertibinde olduğu gibi besmele, hamdele ve salveleden sonra, sebeb-i telifin anlatıldığı bir bölüm de yer alır. Bu bölümde eserin hangi sebep ve amaçla yazıldığı belirtildikten sonra ismi verilir. Bazı sözlüklerde eserin nasıl tertip edildiğinin anlatılmasının yanında, dil öğrenmenin faydaları hususunda müellifin görüşleri ile de bu bölümde karşılaşılır.

---

[5] bkz. Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, basılmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996, s. 58.

[6] bkz. Kılıç, "Manzum Sözlüklerimizden Manzûme-i Keskin", *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, 12-13 Nisan 2001, Kayseri., s. 4.; Kılıç, "Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği Ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübḥa-i Şıbyân" *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'a Armağan Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu, (Yayına Hazırlayanlar Eyüp Azlal, Necmi Karadağ, M.Emin Karahan) Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Şanlıurfa 2006.*, s. 186-189.

[7] Kılıç, aynı eser, s. 187.

[8] Mesnevî-i Şerîf'de geçen garîb kelimeleri derleyen manzum sözlük olan Tuhfe-i Şâhidî hakkında bkz. Öz, *Tarih Boyunca…*, s. 202-203, Yusuf Öz, *Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri*, Selçuk Üniversitesi Yayını. Konya 1999; Ahmet Hilmi İmamoğlu, *Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede Tuhfe-i Şâhidî Farsça-Türkçe Manzum Sözlük,* Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2006; Zehra Gümüş, *Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Mehmed b. Abdülbâkî, Tuhfe-i Mîr [Tuhfe-i Şâhidî Şerhi] (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), (yayımlanmamış yüksek lisans tezi),* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2006.

[9] Bekir Çınar, *Miftâh-ı Lisân Manzum Türkçe-Fransızca Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

[10] İmamoğlu, a.g.e., s.6.

[11] İmamoğlu, a.g.e., s. 54-55.

[12] Kılıç; "Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği Ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübḥa-i Şıbyân" ..., s.3., Mehmet Dursun Erdem; "Osmanlı Dönemi Manzum Çocuk Sözlükleri ve Bir Lugât-ı Sıbyân Yazması", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, Yıl 9, Sayı 104-105, Ağustos-Eylül 2005, s. 178-189.

[13] Manzum Sözlüklerden Nazmü'l-Leal'le ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkerim Gülhan; "Manzum Sözlük Nazmü'l-

dāreyn" Ḥażretleriniñ ṣadāret-i ʿuẓmā-yı feyzāsālarında ḳarīn-i ḥüsn-i ḫitām {ve Hediyyetü'l Iḫvān} ismiyle be-nām olmuşdur."[18] cümleleriyle eserin niçin yazıldığına değinilmiştir.

Şerh metinlerinin şerh edilen metni bilâ-vâsıta içermeleri bakımından tenkitli metin kurma hususundaki yeri erbabınca malumdur. Ancak manzum sözlük şerhlerinin Türk dilinin hâlâ hazırlanamamış olan tam ve mükemmel sözlüğüne sağlayacakları katkılar bakımından değerlendirmeye tutulmasının gerekliliği açıktır. Bu eserler şerh edilen kelimenin o dönemde ne şekilde okunduğu/kullanıldığına dâir fikir veren hareke kaydının verilmesinin yanında kelimelerin o dönemdeki anlamlarını içermeleri bakımından da önemli kaynaklardır. O dönemde kullanılan araç gereç isimlerini ve oynanan oyunlara dâir bilgileri içermesi, bölgedeki yer adlarını da aktarması bu eserleri Türk kültürü açısından bir kat daha önemli kılmaktadır. Ancak bu şerhlerden Sübha-i Sıbyân'a yazılmış şerh olan "*Hediyyetü'l-İhvân*" isimli eseri tanıtan tebliğ[19] haricinde şerh metinlerini tanıtır herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

Klâsik Türk edebiyatı sahasında hem nüsha sayısının fazlalığı hem kendisine yazılan tazmin, nazîre, hâşiye ve şerhler bakımından ilk sırada yer alan Tuhfe-i Şâhidî'ye yapılan şerhlerle ilgili olarak Yusuf Öz'ün Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri[20] isimli kitabı ve Tuhfe-i Vehbî Şerhleri[21] isimli yazısı manzum sözlük şerhlerinin varlığından haber veren iki değerli çalış

Tuhfe-i Şâhidî için yapılan şerhler[25] manzum sözlük şerhleri arasında sayıca en kalabalık olanıdır. Şerhler arasında en meşhurları Sûdî-i Bosnavî'nin "Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî"si, Abdülkâdir b. Ömer Bağdâdî'nin "Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî"si, Abdurrahmân b. Abdullâh-ı Kuddûsî'nin "Tuhfetü'l-Mülûk"ı, Nâdîde Ahmed Hâfız'ın "Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî"sidir. Bu isimlerden başka şunları da aynı kategoride zikretmek gerekir:

Halîmî Kara Alî Ağa-zâde Osmân: Şerh-i Lugat-ı Şâhidî
Ahmed Eğribozî: Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî
Ali el-Gürcî el-Bektaşî: Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî
Ferdî Ali b. Mustafa Kayserî: Şerhü Tuhfe-i Şâhidî

Türkçe-Arapça manzum sözlüklerden Nazmü'l-Le'âlî'ye yapılan şerhler arasında

Ahmed b. Ahmed Behisnî: Şerh-i Nazmü'l-Le'âlî
Ali Efendî-zâde Abdurrahmân Efendi: Şerhu Nazmü'l-Le'âlî
Muhammed Arif b. Raif: Şerhu Nazmü'l-Le'âlî yer almaktadır.

Türkçe-Farsça manzum sözlüklerden Tuhfe-i Vehbî'ye yapılan şerhler ise:

Elbistanlı Ahmed Hayatî Efendî: Şerh-i Tuhfe-i Vehbî
Akovalı-zâde Ahmed b. Osmân: Şerh-i Tuhfe-i Vehbî'dir.

Türkçe-Arapça manzum sözlüklerden Sübha-i Sıbyân için yapılan şerhler arasında ise

Seyyidî Efendî: Seheletü'l-Beyân Şerhü Sübhati's Sıbyân
Râsim Fodlacî-zâde Ahmed: Şerh-i Sübha-i Sıbyân
Hâcî İsmâîl Zuhdî b. Ömer: Şerh-i Sübha-i Sıbyân
yer almaktadır.

Daha önce bahsi geçen Mehmed Necîb'in "Hediyyetü'l-İhvân"[26] isimli matbu eseri de bu esere yapılan şerhler arasında yer almaktadır.

Nisâbü's-Sıbyân için yapılan şerhler:

Nizameddin b. Kemal b. Cemal el-Herevî: Şerhu Nisabi's-Sıbyân
Es-Seyyid Şerif-Ali b. Muhammed el-Cürcanî: Şerhu Nisabi's-Sıbyân
Murad b. Yasin: Şerh-i Nisabü's-Sıbyan'dır.

Türkçe-Arapça-Farsça manzum sözlüklerden Se Zebân için yapılan şerhler ise:

---

[25] Ayrıntılı bilgi için bkz. Öz, *Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri,* Konya 1999.

[26] Kılıç, "Manzum Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyân Şerhi "Hediyyetü'l-İhvân" *Celal Bayar Üniversitesi "II. Uluslararası Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi", 11-12-13 Kasım 2005 Manisa*; Kılıç, "Manzum Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyân Şerhi Hediyyetü'l-İhvân", *Turkish Studies 1. Cilt 1. Sayı Temmuz-Ağustos-Eylül 2006*, s. 19-28. http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi1/makale/kilic.pdf; Kılıç, *Bosnavī Mehmed Necîb Sübḥa-i Ṣıbyān Şerḥi Hediyyetü'l-İḥvān (İnceleme-Metin),* Laçin Yay., Kayseri 2007.

Cemalüddin Osman b. Ömer ed-Dimaşkî en-Nahvî İbnü'l-Hâcib: Şurûhu'l-Kâfiye Se Zebân
Es-Seyyid eş-Şerif Ali b. Muhammed el-Hüseynî el-Cürcanî: Şerhu'l-Kafiye Se Zebân
Sûdi el-Bosnevî: Şurûhu'l-Kafiye Se Zebân'dır.

Nuhbe-i Vehbî için yazılan şerhler:

Ali Rıza b. Mehmed Rüşdi Yalvacî: Şerh-i Nuhbe-i Vehbî
Yayaköylü Ahmed Reşid el-İzmirî: Şerh-i Nuhbe-i Vehbî
Raşid Efendi: Nuhbe-i Vehbi Şerhi (matbu)

Manzûmetü'l-Lüga için yapılmış olan şerh:
Derviş Ömer el-Belgradî: Manzûmetü'l-Lüga Şerhi

Bahrü'l-Garâyib için yapılan şerh:

Lütfullah b. Yusuf b. Abdülhalim el-Amasî Halimî[27]: Şerh-i Bahru'l-Garâ'ib'dir.

Müellifi belli olan bu şerhler dışında kataloglarda müelliflerinin isimlerine ulaşamadığımız onlarca manzum sözlük şerhi bulunmaktadır. Bunlar arasında Lugat-i Ferişteoğlu ilk sıralarda yer almaktadır. Manzume-i Keskin için yazılmış olan Şerh-i Lugat-i Keskin ve Manzûme isimli manzum sözlüğe yazılmış olan Şerhu'l-Manzûme de müellifi belli olmayan şerhlerdendir.

Sonuç olarak, yakın zamana kadar isimlerine temel müracaat kaynaklarında bile rastlamadığımız manzum sözlükler, artık metinlerinin ilmî usullerle neşri ile dikkat çeken araştırma alanları arasında yer almaktadır. Eserler özellikle kelime kadroları bakımından dikkati çekmekle birlikte tertip amaçları ve tertip ediliş şekilleri bakımından da Türk eğitim sistemi için de önemli malzemeler içermektedir. Bu eserler için yazılmış olan şerhler ise keşiflerinin ardından hâlâ hem metinlerinin yayımlanışı hem de bu metinlerden oluşturulacak olan şerh sözlüklerinin oluşturulması için bâkir bir alan olarak araştırmacılarını beklemektedir.

KAYNAKÇA

ALKAN, Mustafa, "*Mecmū'a-Milli Kütüphane 2727 [Sübha-i Sıbyân, Tuhfe-i Şâhidî, Tuhfe-i Vehbî, Aruz Risalesi vs.] (İnceleme- Metin- Sözlük-Tıpkıbasım)*", (Danışman Doç. Dr. Atabey Kılıç), Erciyes Ünversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Tamamlanmamış yüksek lisans tezi), Kayseri.

ALPARSLAN, Ali, "

of Central Asian Studies Intitute of Asian Culture and Development, p. 197-216, Korea, (2005).

GÜLHAN, Abdülkerim, "Manzum Sözlük Nazmü'l-Leâl'in Dil ve Üslûp Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Celal Bayar Üniversitesi "II. Uluslararası Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi"*, 11-12-13 Kasım 2005 MANİSA.

GÜMÜŞ, Zehra, *Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Mehmed b. Abdülbâkî, Tuhfe-i Mîr [Tuhfe-i Şâhidî Şerhi] (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), (yayımlanmamış yüksek lisans tezi),* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2006.

İLHAN, Seyfettin, *Şemsi Cevâhirü'l-Kelimât (Mukayeseli İnceleme)*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1990.00 .

İ

KILIÇ, Atabey, "Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 977'de Kayıtlı Manzum Sözlük Mecmuası Hakkında", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, 25-27 Nisan 2007 ERZURUM.*

KILIÇ, Atabey, *Manzum Sözlük Mecmuası (Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 4026) Tuḥfe-i Vehbî-Tuḥfe-i Şāhidî-Sübḥa-i Ṣıbyān*, Laçin Yay., Kayseri 2007.

KILIÇ, Atabey, *Bosnavî Mehmed Necîb Sübḥa-i Ṣıbyān Şerḥi Hediyyetü'l-İḫvān (İnceleme-Metin)*, Laçin Yay., Kayseri 2007.

KIRBIYIK, Mehmet, "Miftâh-ı Lisân Adlı Manzum Fransızca-Türkçe Sözlük Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:11-2002*, s.184-200.

MUHTAR, Cemal, *İki Kur'an Sözlüğü Luğat-ı Ferişteoğlu ve Luğat-ı Kânûn-ı İlâhî*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

ÖZ, Yusuf, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler (Basılmamış doktora tezi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996.

ÖZ, Yusuf, Tuhfe-i Vehbî Şerhleri, *İlmî Araştırmalar*, Sayı: 5, İstanbul 1997, s.219-232.

ÖZ, Yusuf, *Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri,* Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1999.

YURTSEVEN, Necmettin, "*Türk Edebiyatında Arapça-Türkçe Manzum Lugatler ve Sünbülzâde Vehbî'nin Nuhbe'si," (Basılmamış doktora tezi)*, Ankara 2003.